

YENİ EKONOMİNİN PARA POLİTİKALARI ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

Yrd. Doç. Dr. İbrahim Güran Yumuşak

Kocaeli Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İktisat Bölümü
iyumusak@kou.edu.tr

Arş. Gör. Cemil Erarslan

Kocaeli Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İktisat Bölümü
cerarslan@kou.edu.tr

ÖZET

Bilgi ve iletişim teknolojilerinde 1980'li ve 1990'lı yıllarda ortaya çıkan gelişme ve ilerlemeler, toplumların hem sosyal hem de ekonomik yapısında çok önemli etkiler meydana getirmiştir. Bu çalışmada, yeni ekonominin merkez bankacılığı ve para politikası alanında ortaya çıkardığı etkileri incelemek amaçlanmıştır. Bilişim sektörlerinde ortaya çıkan yenilikler ile birlikte iktisadi birimlerin para otoritelerinin faaliyetlerini daha yakından izleme olanağına kavuşmuştur. Çalışma, para politikalarının daha güvenilir, şeffaf, hesap verebilir ve kurala bağlı olarak uygulanması gerektiğini ileri sürmektedir.

Anahtar Kelimeler: Yeni Ekonomi, Bilgi ve İletişim Teknolojileri, Finansal Yenilikler, Para Politikası, Parasal Aktarım Mekanizması.

ABSTRACT

Information and communication technologies have been improved and advanced in 1980s and 1990s. These developments have created very important effects on both social and economic structure. This study is aimed to examine the effects of created the new economy on central banking and monetary policy. Economic agents could followed very closely the actions of monetary authorities by innovations occurred in information and communication technologies. Thus it is needed that the monetary policies has to implements the more credible, transparent, accountable and rule based.

Keywords: The New Economy, Information and Communication Technologies, Financial Innovations, Monetary Policy, Monetary Transmission Mechanism.

1. GİRİŞ

Bilgi ve iletişim teknolojisi (Information and Communication Technology -ICT) sektörlerinde, özellikle 1980 ve 1990'lı yıllarda ortaya çıkan ve yeni ekonomi olarak ifade edilen yenilikler, aynı dönemlerde ortaya çıkan küreselleşme eğilimleri ile birlikte toplumların sosyal, siyasi ve ekonomik yapısında önemli değişimler ortaya çıkarmıştır. Bilgi ve iletişim teknolojisi temelli olarak ortaya çıkan ve bu kadar geniş alanı etkileyen söz konusu değişimler, doğal olarak merkez bankacılığında ve para politikası uygulamalarında da bir takım etkiler

doğurmuştur. Bildiri, yeni ekonominin para politikaları üzerinde bıraktığı etkilerin neler olduğunu açıklamak amacıyla hazırlanmıştır. Bildiri, yeni ekonomi koşullarının geçerli olduğu çağımızda, iktisadi birimlerin merkez bankalarının uygulamış oldukları politikaları ve bu politikaların sonuçlarını daha yakından izlediğini ve bu nedenle de uyguladıkları politikaların hedeflenen amaçları gerçekleştirebilmesini isteyen politika yapıcılarının iktisat politikalarını daha şeffaf, hesap verebilir ve kurala bağlı olarak uygulamasının bir zorunluluk olduğunu öne sürmektedir. Bu bağlamda çalışmamızdan beklenen yarar, yeni bilgi sistemlerinin son derece geliştiği çağımızda etkin bir para politikasının nasıl olması gerektiğinin gösterilmesidir.

Bilgi ve iletişim teknolojilerindeki ilerlemeler neticesinde iktisadi birimler, para otoritelerinin uygulayacakları para politikalarını önceden tahmin etmede ve bu politikaların sonuçlarını öngörmeye daha önce hiç olmadığı kadar başarılı olmaktadır. Dolayısıyla, yeni ekonomi koşulları altında, uyguladığı para politikalarının daha etkin olmasını isteyen bir para otoritesinin, para politikalarını sadece belirli bir amaç çerçevesinde daha şeffaf, hesap verebilir ve kurala bağlı olarak uygulaması gerekmektedir. Diğer bir ifade ile, bilgi ve iletişim teknolojilerinde yaşanan hızlı gelişmelerin malları, hizmetleri, finansal piyasaları ve emek faktörünü daha esnek bir yapıya kavuşturduğu yeni ekonomide, iradi para politikası her şeyi daha kötü yapacağından para politikasının daha fazla kurala bağlanması, daha yasal bir çerçeveye oturtulması ve böylece daha şeffaf bir konuma ulaşması adeta bir zorunluluk haline gelmiştir. Bu noktadan hareketle, bilgi ve iletişim teknolojilerindeki gelişmelerle birlikte, para politikalarının etkinliğinin giderek artan bir biçimde piyasa katılımcılarının beklentilerine daha fazla bağımlı hale geldiği ve bu nedenle de günümüzün yeni ekonomi koşulları altında iktisadi birimlerin güvenini kazanamayan para politikalarının etkin olamayacağı rahatlıkla söylenebilir.

Bildiride teorik bir yöntem izlenerek, öncelikle yeni ekonomini kavramının doğuşu ve yeni ekonominin bazı makro ekonomik sonuçlarına kısaca değinilecek ve daha sonra yeni ekonominin merkez bankacılığı ve para politikası konusunda getirdiği yeni düşüncelere yer verilecektir

2. YENİ EKONOMİ KAVRAMININ DOĞUŞU

İkinci dünya savaşının sona erdiği 1945 yılından 1973 petrol krizine kadar olan dönemde ABD ekonomisi, başarılı bir gelişme trendi yakalamıştır. Söz konusu dönemde ABD’de işsizlik oranları düşmüş, GSMH artmış ve enflasyonda ılımlı bir düzeye inmiştir. Ancak, 1973 petrol krizi ile birlikte ABD’de işsizlik oranları yükselmiş, reel GSMH düşmüş ve enflasyonda çift haneli rakamlara ulaşmıştır. ABD, 1970’lerin kriz ortamından çabuk çıkmış ve 1980’li yıllarda büyümeye başlamıştır. Buna karşılık 1990’lı yıllarda ABD ekonomisi, daha önceki dönemlerden çok farklı nedenlerle ortaya çıkan ve daha önceki dönemlerde rastlanmayan bir ekonomik performansa ulaşmıştır. Sözgelimi 1990-1995 döneminde ABD’de reel GSMH artışının ortalama %4.1, ortalama işsizlik oranının %4.6 ve ortalama çekirdek enflasyonunda %1.7 olduğu hesaplanmıştır. Bu rakamlar ABD’nin 1973-1990 dönemindeki rakamlar ile karşılaştırıldığında, ABD’nin 1990’lı yıllarda göstermiş olduğu ekonomik performans daha iyi anlaşılabilir. 1973-1990 döneminde ABD’de reel GSMH artışının %2.9, ortalama işsizlik oranının %7 ve ortalama çekirdek enflasyonunda %5.9 olduğu tespit edilmiştir. Dolayısıyla bu rakamlardan hareketle ABD ekonomisinin, 1973-1990 döneminde geçen 17 yıl içerisinde ulaştığı ekonominin performansını yaklaşık iki katına, sadece 1990-1995 yılları arasında geçen 5 yıl içerisinde vardığı söylenebilir. ABD’nin 1990 yıllarda göstermiş olduğu makro ekonomik performans, 1980’lerden itibaren ABD’de büyük bir ivme kazanan ve 1990’larda çok büyük boyutlara ulaşan bilgi ve iletişim teknolojisi yatırımları sonucunda ortaya çıkan verimlilik artışları ile açıklanmaktadır. İşte, 1990’larda ABD’nin bilgi ve iletişim teknolojilerine dayalı olarak yaşadığı söz konusu bu yüksek ekonomik performans “yeni ekonomi” olarak isimlendirilmiştir (Baily, 2001: 201-203).

1990’lar da ABD’de yaşanan verimlilik artışının arkasındaki temel nedenin başta bilgisayar teknolojisi olmak üzere bilgi ve iletişim teknolojilerinde ortaya çıkan yenilikler olduğu konusunda bazı aykırı görüşler ihmal edilirse genel bir konsensüsün olduğu söylenebilir. Nitekim Başkan Clinton’un Ekonomik Danışmanlar Konseyi ve bilgi teknolojileri üzerine araştırmalar yapan Dale Jorgenson ile Kevin Stiroh gibi kimi tanınmış yazarlar, 1990’ların Amerika’ında gözlenen verimlilik artışlarını bilgi ve iletişim teknolojileri (ICT) sektöründe ortaya çıkan yenilikler ile doğrudan doğruya ilişkilendirmişler (Litan, 2001: 8).

Yeni ekonomi ile ilgili olarak ileri sürülen söz konusu bu düşüncelere, yeni ekonomi kavramının doğum yeri olarak kabul edilen ABD’nin Merkez Bankası Federal Rezerv Bankası (FED)’nin başkanı Alan Greenspan

da şu ifadelerle katılmaktadır; “Ekonomimizde her gün bir takım yeni buluşlar ortaya çıkıyor ve bu sebeple ekonomimiz sürekli olarak değişiyor. ABD’nin 1990’ların başından beri göstermiş olduğu ve daha önce eşi benzeri görülmemiş yüksek ekonomik performans ile birlikte geleneksel bilgi anlayışının değişmesi yeni bir ekonomiye sahip olduğumuzu göstermektedir. Yeni ekonominin en önemli özelliği, teknolojik buluşlar ve hızlı bir küreselleşme ile birlikte ortaya çıkmasıdır. Bunun sonucunda verimlilikte, üretim kapasitesinde ve üretilen mallara yönelik talepte çok büyük artışlar yaşanmaktadır” diyerek katılmaktadır (Greenspan, 1998: 1-3).

Atkeson ve Kehoe ise, yeni ekonomilerin geleneksel ekonomiye göre ayırt edici özelliğinin, ortaya çıkan herhangi bir yeniliğin veya yeni bir teknolojik ürünün çok hızlı bir biçimde bütün dünyaya yayılması olduğunu belirtmişlerdir. Onlara göre, geleneksel ekonomilerde, kitle iletişim araçları günümüzdeki kadar yaygın olmadığı için dünyanın herhangi bir yerinde ortaya çıkan bir yenilik tedrici olarak dünyanın diğer bölgelerine ulaşmaktaydı. Oysa ki, kitle iletişim ve haberleşme teknolojisinin bu kadar geliştiği çağımızda herhangi bir yerde ortaya çıkan bir yenilik, büyük bir süratle dünyanın diğer bölgelerine yayılmaktadır. Atkeson ve Kehoe’nin kantitatif bulgularına göre, geleneksel bir ekonomide ortaya çıkan bir yeniliğin bütün dünyada tanınır ve kullanılabilir hale gelmesi için yaklaşık olarak 40 ile 45 yıl arasında değişen bir zamanın geçmesi gerekmektedir. Atkeson ve Kehoe yaptıkları aynı çalışmada ortaya çıkan bir yeniliğin küresel ölçekte yayılması ve tamamen massedilmesi sırasında geçen söz konusu bu sürenin, yeni ekonomi koşulları altında maksimum 25 yıl olmak üzere 5-6 yıla kadar düştüğünü bulmuşlardır (Atkeson ve diğerleri, 2001: 28-29).

Dolayısıyla, yeni ekonominin gerçekte bilgi ve iletişim teknolojisine dayalı bir ekonomi olduğu ve bu bağlamda 1990’lı yıllarda ABD’de ortaya çıkan büyük çaplı verimlilik artışları ile literatüre girdiği söylenebilir. Yeni ekonomi kavramının nasıl ortaya çıktığına ilişkin olarak yukarıda verilen bilgilerden sonra, yeni ekonominin makro ekonomik sonuçlarına da değinmek yerinde olacaktır.

3. YENİ EKONOMİNİN BAZI MAKRO EKONOMİK SONUÇLARI

Yeni ekonominin para politikaları üzerindeki etkilerinin incelenmesi için, öncelikle yeni ekonominin bazı makro ekonomik sonuçlarına da değinilmesi gerekmektedir. Çünkü, para politikasının etkin bir şekilde uygulanabilmesi, ekonominin cari dönemdeki makro ekonomik durumunun ve yine mevcut durumdaki makro ekonomik gelişmelerin iyi tespit edilmesine bağlıdır. Bu bölümde yeni ekonominin en önemli makro ekonomik sonuçlarından ikisi üzerinde durulacaktır. Söz konusu bu makro ekonomik sonuçlardan birincisi verimlilik artışları, ikincisi ise büyüme trendlerinde ortaya çıkan artışlardır.

Yeni ekonomi, mal ve hizmetlerin üretiminde sanayi devriminin başlangıcından beri görülmemiş büyük değişiklikler meydana getirmiştir. Bilgisayarlar ve internet, yıllar önce radyo, telefon ve televizyonların yaptığına benzer biçimde bilgi edinmenin maliyetini azaltmıştır. Böylece bilgi devrimi ile birlikte, mal ve hizmet üretiminde daha fazla bilgi teknolojilerinden yararlanılmaya başlanmış, üretim bilgisi gelişmiş, üretim maliyetlerinde çok büyük düşmeler ortaya çıkmış, bilgi teknolojisini üretim faaliyetlerine uygulayabilecek yeni bir çalışan sınıf doğmuştur. Dolayısıyla yeni ekonomi kavramı ile ifade edilen bilgi ve iletişim teknolojisinde ortaya çıkan gelişmeler, firmaların mal ve hizmet talebindeki değişmelere daha hızlı cevap vermesini de sağlamıştır. Bu bağlamda bilişim teknolojisinde ortaya çıkan yenilikler, firmaların mal stoklarını kısa zamanda azaltmasını ve böylece ekonomik büyümenin artmasını sağlamıştır (Cecchetti, 2002: 3-8). Bilişim teknolojisinde ortaya çıkan yeniliklerin iktisadi faaliyetlerin verimliliğini artırarak ekonomik büyümeyi uarması, bundan yaklaşık 60 yıl önce büyümeyi “yaratıcı yıkım süreci” olarak tanımlayan Joseph Schumpeter’in bu tanımlamasının aslında günümüz ekonomilerine ne kadar da uygun düştüğünü göstermektedir (Plosser, 2001: 170).

Bilgi ve iletişim teknolojilerindeki gelişmelerin ortaya çıkardığı verimlilik artışlarının daha somut bir biçimde görülebilmesi için, günümüz ile 1950’ler arasında bir karşılaştırma yapılabilir. 1950’li yıllarda, bütün dünyada yaklaşık olarak 2000 kurulu bilgisayar vardı ve bunlar saniyede ancak 10.000 işlem yapabilme kapasitesine sahipti. Günümüzde ise, aktif olarak hizmet veren 300 milyondan daha fazla bilgisayar vardır ve üstelik bu bilgisayarların çoğu saniyede 700 milyon işlem yapabilmektedir. Bu durum, aslında bir anlamda da Intel şirketinin kurucu ortaklarından Gordon Moore’un “Moore Yasası” olarak bilinen ve daha o zamanlar da söylediği yarı iletken kondansatörlerin verimliliğinin her 18 ayda iki katına çıkacağı ve buna mukabil de her bir

doların da her 18 ayda iki kat daha güçlü bir işlemciyi (CPU'yu) satın alabileceği görüşünün doğrulandığının açık bir ispatıdır (Bradford ve diğerleri, 2001: 9-10).

Bu nedenle bilgi ve iletişim teknolojilerindeki yeniliklerin ekonomi üzerinde iki önemli rol oynadığı söylenebilir. Öncelikle bilgi ve iletişim teknolojilerinde ortaya çıkan yenilikler, üretim faaliyetlerinin verimliliğini artırmış ve buna paralel olarak da üretimde büyük çaplı yükselmeler meydana getirmiştir. Bilgi ve iletişim teknolojilerinin yayılması ise, doğrudan doğruya bilgi ve iletişim teknolojilerinin maliyetine bağlıdır. Bu maliyetlere örnek olarak hardware ve software yazılım programlarına ulaşma maliyeti, bilgisayar fiyatları, internet erişim ücretleri ve modem-faxs-telefon gibi haberleşme cihazlarına ödenen ücretler verilebilir. Ancak, bilişim endüstrisindeki uluslararası rekabet sayesinde son yıllarda söz konusu bu maliyetlerde önemli ölçüde azalmalar ortaya çıkmıştır. Bu da insanların bilgi ve iletişim teknolojisi ürünlerine yönelik taleplerini artırmıştır. Böylece insanlar daha fazla bilgiye daha hızlı bir şekilde ulaşma olanağı elde etmişlerdir. Bilişim sektörü ürünlerine yönelik talep artışı ise, bu sektöre yapılan yatırımların artmasına yol açmıştır. Bilişim sektörüne yapılan yatırımlardaki artış beraberinde rekabeti, rekabet ise bilişim alanında yeni buluşları ve kalite ile verimlilik artışı getirmiştir. Bu da, bilişim ürünlerinin maliyetlerini düşürmeye devam etmektedir. Bilişim sektöründe ortaya çıkan düşük maliyetler ve yüksek karlar ise, ülkeleri bilişim sektörlerini giderek daha fazla liberalleştirmeye yöneltmektedir (Plat ve diğerleri, 2001: 8-21).

Yeni ekonomi kavramı ve makro ekonomik sonuçları konusunda yapılan bu genel ve kısa açıklamalardan sonra, yeni ekonominin para politikaları üzerinde meydana getirdiği etkilere değinmek yerinde olacaktır.

4. YENİ EKONOMİNİN PARA POLİTİKASI ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

Merkez bankalarının temel görevinin ne olması gerektiği konusunda, son 20-30 yıldır yapılan araştırmaların sonucunda elde edilen teorik ve ampirik bulgular neticesinde, ekonomistler arasında merkez bankalarının temel görevinin fiyat istikrarını sağlamak olması konusunda bir uzlaşma oluşmuştur. Bu uzlaşmaya yol açan kuramsal gelişmeler, Milton Friedman-Edmund Phelps ve Robert Lucas'ın 1960'lı ve 1970'li yıllarda yapmış oldukları çalışmalardan kaynaklanmaktadır. Bu yazarlar ve onların daha sonra gelen takipçileri ekonomide uzun dönemde enflasyon ile işsizlik arasında bir değiş-tokuş (trade-off) ilişkisinin olamayacağını göstermişlerdir. Merkez bankalarının fiyat istikrarı amacına odaklanmasına yol açan ampirik gelişme ise, 1970'li yıllarda yaşanan stagflasyon olgusu ve bunun sonucunda Phillips eğrisi analizinin uzun dönemde geçersizliğinin anlaşılması ve 1980'li yıllarda dünya çapında gözlenen fiyatlar genel düzeyi artışları olmuştur. Bütün bu kuramsal ve ampirik deliller neticesinde, para politikasının uzun dönemde hasılayı etkileyemeyeceği ve sadece fiyatları etkileyebileceği sonucuna ulaşılmıştır. Dolayısıyla da merkez bankalarının, para politikasını sadece ve sadece fiyat istikrarını sağlamak için uygulaması gerektiği görüşü akademik camiada kabul görmüştür. Yine özellikle son on yılda akademik araştırmacılar ve merkez bankası araştırma departmanları, parasal kuralların analizi üzerine de odaklanmışlardır. Söz konusu bu kişi ve kurumların yaptığı çalışmalar, politika yapıcıların takdire bağlı bir politika yerine kurala dayalı bir politika izlemesi gerektiğini ortaya koymuştur. Bu çalışmalara göre, kurala dayalı bir politika, piyasa katılımcılarının piyasaya yönelik beklenti ve politika tahminleri konusundaki hata paylarını azaltmak suretiyle piyasa katılımcılarının refahını iyileştirecektir. Merkez bankalarının uzun dönemde üretimi doğal orana yakın tutarak fiyat istikrarını sağlamaya çalışması olarak tanımlanan para politikası kuralına örnek olarak, John Taylor (1993) tarafından ileri sürülen faiz oranı kuralı ve Bennett McCallum (1993) tarafından ileri sürülen parasal taban kuralı verilebilir. Taylor ve McCallum ile birlikte diğer bazı yazarlar, bu basit para politikası kurallarının para politikasını geçmişte yapılan hatalara düşmeyi engelleyeceğini ve hem enflasyonun kontrol altına alınmasının hem de uzun dönemde üretimin cazip seviyelere çıkarılmasının başarılmasına yardımcı olacağını belirtmişlerdir (Plosser, 2001: 169-175).

Yukarıda izah edilmeye çalışılan teorik ve ampirik çalışmalar çerçevesinde, yeni ekonomide para otoritelerinin para politikalarını daha şeffaf, daha kurala bağlı ve fiyat istikrarı çerçevesinde uygulamasının şart olduğu söylenebilir. Çünkü, bilişim sektöründe ortaya çıkan büyük çaplı ilerlemeler sonucunda iktisadi birimler, politika yapıcıların eylemlerini daha yakından izleme olanağına kavuşmuşlardır. Bu ise, takdire bağlı (discretionary) bir para politikası izleyerek, iktisadi birimleri yanıltmaya ve böylece istihdam oranlarını yükseltmeye çalışan bir para otoritesinin uyguladığı para politikasının etkin olmayacağı anlamına gelmektedir. Bu bağlamda, yeni ekonomide para politikalarının şeffaf, hesap verebilir ve bir kural dahilinde uygulanması iktisadi birimlerin güvenilirliğinin kazanılmasında ve böylece para politikası ile ulaşılmak istenen hedeflere varılmasında oldukça önemli olmaktadır.

Yeni ekonomi kavramı ile ifade edilen bilgi ve iletişim teknolojisinde ortaya çıkan gelişmelerin, piyasa katılımcılarının para otoritelerinin uyguladıkları para politikaları hakkında daha fazla bilgi sahibi olmasını sağlaması yeni ekonominin para politikası üzerinde doğurduğu en önemli etkilerden birisidir. Bilgi ve iletişim teknolojilerindeki gelişmelerin para politikası konusunda doğurduğu ikinci bir önemli etkisi ise, özellikle kredi kartı ve banka kartı gibi uygulamalarla elektronik paranın kullanımını yaygınlaştırması ve böylece de nakit para talebinin azalmasına yol açmasıdır.

Bu iki çok önemli gelişme, başlıca amaçları ekonomik istikrarı sağlamak olan para politikası yapıcılarının işini daha da kompleks hale getirmiştir. Çünkü, zaten para otoritelerinin önünde bir taraftan para politikasının gerek doğasından gerekse de uygulanmasından kaynaklanan bir çok problem mevcuttur. Şöyle ki para politikası doğası gereği ekonomi üzerinde hemen bir etki doğurmaz, diğer bir deyişle para politikasının dış gecikmeleri uzundur. Diğer taraftan uygulama açısından da araç bağımsızlığına sahip olmayan merkez bankaları, para politikasını siyasal otoritelerin baskıları nedeniyle bağımsız bir biçimde yürütemeyecektir. Bütün bunların yanı sıra bilgi ve iletişim teknolojisinde ortaya çıkan yenilikler, para otoritelerinin işini daha da karmaşıklaştırmıştır. Örneğin, elektronik para kullanımının yaygınlaşması, parasal aktarım mekanizmasının özellikle kredi kanalının etkin bir biçimde çalışmasına çoğu zaman engel olmaktadır. Öte yandan bilgi ve iletişim teknolojilerinde ortaya çıkan gelişmeler ile birlikte merkez bankaları, piyasa katılımcılarının piyasa hakkında daha fazla bilgi sahibi olması nedeniyle piyasa katılımcılarına daha fazla güven vermek ve böylece uygulanan politikaların başarılı olmasını sağlamak için, onlarla daha fazla iletişim kurmak ve onları politika eylemleri ile ilgili olarak sık sık bilgilendirmek zorunda kalmıştır. Bilgi ve iletişim teknolojilerinde yaşanan gelişmelere paralel olarak ortaya çıkan finansal serbestleşme ve küreselleşme olgusu da ekonomileri dış şoklara açık hale getirmiş ve bu da merkez bankalarının piyasa risklerine karşı daha fazla duyarlı olmasını ve piyasa risklerine daha hızlı tepki vermesini gerekli kılmıştır (Cecchetti, 2002: 2-4 ve 15-20).

Yeni ekonomide özellikle elektronik ticarete ve elektronik para alanında ortaya çıkan gelişmeler sonucunda, iktisadi birimlerin para talebi azalmıştır. İktisadi birimlerin nakit talebini azaltan bilgi ve iletişim teknolojisi ürünlerinin en önde gelenlerinden birisi olan elektronik para, kart tabanlı elektronik mekanizmalar veya yazılım tabanlı ağ mekanizmaları aracılığıyla, iki aygıt arasında gerçekleştirilen doğrudan fon transferlerine veya internet gibi açık bilgisayar ağları üzerinden yapılan ödeme mekanizmalarına denir. Elektronik paranın önemli bir özelliği, donanım satıcıları, yazılım sağlayıcılar, internet hizmet sağlayıcıları ve telekomünikasyon şirketleri dahil harici kuruluşlara dayanmasıdır (TBB, 1998: 4).

Sözü edilen kart tabanlı elektronik mekanizmalar ise, çoğunlukla POS ve/veya ATM makineleri aracılığıyla kullanılmaktadır. Bu çerçevede aşağıda bazı Avrupa Birliği üyesi ülkelerde POS ve ATM makinelerinin sayısının on yıl içerisinde ulaştığı rakamlar verilerek, elektronik para ve kredi kartı gibi kart tabanlı mekanizmaların ne kadar hızlı bir biçimde yayıldığı gösterilmeye çalışılmıştır.

Tablo 1 : Bazı Avrupa Birliği Ülkelerinde POS ve ATM Sayıları

Ülkeler	1987		1990		1993		1996	
	POS	ATM	POS	ATM	POS	ATM	POS	ATM
Belçika	15388	802	28253	939	52984	2819	81331	4207
Finlandiya	4995	1557	26500	2838	42000	4201	51000	4661
Fransa	70000	11500	180000	14428	429000	18735	546000	24531
Almanya	6044	4033	23152	8775	51806	25000	115000	37600
İtalya	392	3705	22185	9770	77206	15227	216023	24161
Hollanda	926	457	2223	2700	24549	4461	96044	5793
İsviçre	903	1234	22765	2262	26630	3062	67000	4160
İngiltere	13006	12507	110000	17000	270000	19100	550000	22100

Kaynak: Laura Rinaldi, "Payment Cards and Money Demand in Belgium", University of Leuven, July-2001, www.econ.kuleuven.ac.be/ew/admin/publications/dps0116.pdf, s.4.

Tablodaki rakamlara daha yakından bakılacak olursa, bu ülkelerde POS ve ATM makinelerinin sayısında 1987-1996 yılları arasında ortalama olarak % 80-85 oranında bir artış meydana geldiği görülecektir. Bu ise, ticari işlemlerde elektronik para, kredi kartı ve banka kartı gibi yeni finansal araçların giderek artan bir biçimde nakit ödemelerin yerini almaya başladığını açık bir biçimde ortaya koymaktadır. Aynı değerlendirmeyi Türkiye için de yapmak mümkündür. Tablo 2 incelendiğinde, özellikle 2001 yılından itibaren kredi kartı sayısında, kredi kartı kullanımında ve işlem tutarında önemli derecede artışların olduğu görülmektedir.

(i) **Tablo 2: Türkiye’de Kullanılan ATM, POS ve Kredi Kartlarına İlişkin Bazı Veriler**

	1999	2000	2001	2002	2003
Otomatik Vezne Makine (ATM) Sayısı	9.339	11.991	12.127	12.069	12.857
Satış Noktası Terminali (POS) Sayısı	188.957	299.636	364.636	495.718	662.429
(b) İşlem Adedi	2.490.643	3.590.032	5.449.228	8.550.522	12.428.032
İşlem Tutarı (Milyon TL)	14.434.211	31.163.896	55.855.982	123.239.119	229.897.136
Kredi Kartı Sayısı	10.045.643	13.408.477	13.996.806	15.705.370	19.863.167

Kaynak: Bankalararası Kart Merkezi verilerinden derlenmiştir. <http://www.bkm.com.tr/istatistikler>

Yeni finansal araçların kullanımının yaygınlaşması ile birlikte iktisadi birimlerin nakit talebinde ortaya çıkan azalmalar ise, parasal aktarım mekanizmasının ve özellikle de parasal aktarımın kredi kanalının işleyişini aksatmaktadır. Zira, yeni finansal araçlar sayesinde iktisadi birimler nakit paraya ihtiyaç duymadan ticari işlemleri gerçekleştirebilmektedirler. Dolayısıyla bu koşullar altında, örneğin kredi hacmini daraltarak ekonomiyi soğutmak isteyen ve bu amaçla da sıkı para politikası takip eden bir merkez bankası, iktisadi birimlerin nakde ihtiyaç duymamaları nedeniyle kredi hacmini özellikle de cari dönemde azaltmayı başaramayacaktır.

Nitekim, para politikası ve merkez bankacılığı alanında yapmış olduğu çalışmalar ile tanınan Frederic S. Mishkin de, “son 20 yılda yaşanan finansal gelişmeler ve ilerlemeler sonucunda, literatürde parasal aktarımın banka kredileri kanalının 1950’li 1960’lı ve 1970’li yıllara göre önemi azalmıştır” diyerek yeni finansal araçların para politikasının aktarım mekanizmasının işleyişini zayıflattığı görüşüne katılmaktadır (Mishkin, 1995: 7).

ICT sektörlerinde ortaya çıkan büyük ilerlemelerin, iktisadi birimlerin nakit talebini azaltarak para politikasının özellikle kredi kanalının etkinliğinde kısmi bir azalmaya yol açarken, son kertede merkez bankalarını ilan ettiği hedefler içinde kalmaya zorlayarak para politikasının etkililiğini artırdığı söylenebilir. Çünkü, ICT’lerin de ortaya çıkan gelişmeler sonucunda piyasa katılımcıları, merkez bankalarının para politikası uygulamalarını çok yakından takip edeceğinden merkez bankalarının parasal sürprizler yaparak piyasa katılımcılarını yanıltma şansı azalacaktır. Diğer bir deyişle merkez bankalarının zaman tutarsızlığına düşmesinin önüne geçilmiş olacak ve dolayısıyla para politikasının etkililiği de artacaktır. Ancak, ICT’de ki gelişmelere rağmen yine de sofistike bir ekonomide merkez bankaları uyguladıkları para politikalarının etkilerini piyasa katılımcılarından daha iyi bileceklerdir. Dolayısıyla merkez bankaları kısa bir süre için de olsa, piyasa katılımcılarını şok politikalarla şaşırtabilirler. İşte bu nedenle ICT’de ki gelişmelerin, merkez bankası bağımsızlığı, kurala dayalı bir politika ile şeffaflık ve hesap verebilirlik gibi etkili bir para politikasını gerçekleştirmenin ön koşullarını değiştirmediği söylenebilir. Bu bağlamda uyguladığı para politikasının etkili olmasını isteyen merkez bankaları, para politikalarını bir kural dahilinde daha şeffaf ve hesap verebilir bir biçimde uygulamalıdır. Çünkü, ancak bu şekilde merkez bankalarının parasal sürprizler yaparak iktisadi birimleri yanıltmasının önüne geçilebilir. Merkez bankaları, para politikası kuralını tespit ederken ise, piyasaların para politikasına yönelik beklentilerini araştırmak ve bu beklentiler çerçevesinde bir para politikası kuralı ilan etmelidir. Para politikası kuralının bu şekilde belirlenmesi ile birlikte, merkez bankalarının parasal sürprizler yapma şansı azalacağından para politikasının güvenilirliği artacak ve böylece para politikasının başarılı olma şansı yükselecektir (Woodford, 2001: 310-314).

Diğer yandan iktisadi birimlerin nakit talebinin azalması, son zamanlarda giderek merkez bankalarını parasal tabanı, iktisadi birimlerin para taleplerini karşılama amacından ziyade görelî olarak faiz oranlarını istikrarda tutma amacıyla belirlemeye yöneltmeye başlamıştır. Bu ise, geçmişte serbest bankacılık okulunun ileri sürdüğü tezlerin yeniden gündeme gelmesine, diğer bir deyişle yeni ekonomide merkez bankalarına ihtiyaç duyulup-duyulmadığı sorusunun sık sık sorulmasına neden olmuştur. Ancak, Goodhart’a göre, yeni ekonomide merkez bankalarına pratik ve teorik iki nedenle çok ihtiyaç duyulmaktadır. Pratik nedene göre, insanlar

yanlarında nakit para bulundurmak istediği sürece merkez bankalarına ihtiyaç duyulacaktır. Yeni ekonomide, insanların nakit para talepleri azalmıştır; fakat tamamen ortadan kalkmamıştır. Bu nedenle yeni ekonomide, merkez bankalarının para oluşturmaya her zaman için ihtiyaç olduğu söylenebilir. Teorik nedene göre ise, insanlar para talep etmese ve bu nedenle merkez bankalarının para oluşturmaya gerek duyulmasa bile yine de merkez bankalarına gerek vardır. Çünkü, merkez bankaları özellikle açık piyasa işlemleri yoluyla faiz oranlarının belirlenmesi konusunda bir tekeldir. Bu nedenle merkez bankasının kaldırılması durumunda, faiz oranlarını belirleyecek başka bir kurumun varlığına ihtiyaç duyulacaktır (Goodhart, 2000: 189-200).

5. SONUÇ

ICT sektörlerinde özellikle 1990'lı yıllarda gözlenen yenilikler, para politikası uygulamalarında önemi ihmal edilemeyecek bir takım değişiklikleri beraberinde getirmiştir. Her şeyden önce kitle iletişim ve haberleşme araçlarının gelişmesi neticesinde, ekonomideki her türlü gelişmeyi yakından izleyen iktisadi birimler para otoritelerinin uyguladıkları para politikalarının etkilerini kestirmede daha başarılı olmaya başlamışlardır. Bu ise, para politikalarında etkinliği sağlamak isteyen para otoritelerini iktisadi birimlerin güvenini kazanmak zorunda bırakmıştır. İşte, son dönemlerde para otoritelerinin para politikasını iktisadi birimlerin güvenini sağlamak amacıyla onları şok politikalarla yanıltmaya gitmeden uygulaması gerektiği konusunda merkez bankacıları ve akademisyenler arasında oluşan konsensüsün en önemli nedeni de budur. Bu görüşü savunanlara göre, bilgi ve iletişim alanında yaşanan ilerlemeler neticesinde, para otoritelerinin para politikalarını iradi kararlar çerçevesinde uygulama şansı kalmamıştır. Dolayısıyla artık günümüzde şeffaflık, hesap verebilirlik ve kurala bağlılık etkili para politikalarının ana çerçevesini oluşturmaktadır.

ICT sektörlerinde 1990'lar dan beri yaşanmakta olan ilerlemelerin para politikaları üzerinde bıraktığı ikinci önemli etki ise, nakit para talebinin azalmasıdır. Nakit para talebinin azalmasının temel nedeni, kart tabanlı yeni elektronik ödeme araçlarının veya diğer bir ifade ile yeni finansal araçların ortaya çıkmasıdır ve söz konusu bu araçların, günlük alışveriş işlemlerinde nakit para kullanımını gerektirmemesidir. Nakit para kullanımının azalması ise, parasal aktarım mekanizmasının işleyişini aksamasına neden olmaktadır. Bu problemin çözülebilmemesinin ve böylece para politikasının etkinliğinin artırabilmesinin tek yolu ise, piyasaların para otoritesine yönelik güvenini artırmaktan geçmektedir.

Bütün bunlardan hareketle, yeni ekonomi koşulları altında uyguladıkları para politikasının etkin olmasını diğer bir deyişle fiyat istikrarı amacını gerçekleştirmesini isteyen para otoritelerinin para politikasını, siyasi baskılardan arındırılmış olarak güvenilir, şeffaf, hesap verebilir ve bir kural dahilinde uygulamaktan başka bir şansının kalmadığı söylenebilir.

KAYNAKÇA

- ATKESON, A. and P. J. Kehoe (2001), "The Transition to a New Economy after The Second Industrial Revolution", **NBER Working Paper Series 8676**.
- BAILY, M. (2001), "Macroeconomic Implications of The New Economy", **Symposium on Economic Policy for the Information Economy**, Federal Reserve Bank of Kansas City, Jackson Hole, Wyoming, August 30-September 1.
- BKM- Bankalararası Kart Merkezi, (2004), http://www.bkm.com.tr/istatistikler/ist_yaps.html, http://www.bkm.com.tr/istatistikler/ist_ypbk.html, http://www.bkm.com.tr/istatistikler/ist_ykks.html
- Madde II. BRADFORD, J. and L. H. Summers (2001), "The New Economy: Background, Historical Perspective, Questions and Speculations", **Symposium on Economic Policy for the Information Economy**, Federal Reserve Bank of Kansas City, Jackson Hole, Wyoming, August 30-September 1.
- Madde III. BÜYÜKAKIN, F. – T. Büyükağın, (2003), Bilgi İşlem ve İletişim Teknolojilerindeki Gelişmeler, Para Politikasının Etkililiği ve İktisadın Kuralları", **II. Ulusal Bilgi, Ekonomi ve Yönetim Kongresi Bildiriler Kitabı**, Beta Yayıncılık, İstanbul.
- Madde IV. CECCHETTI, S. (2002), "The New Economy and The Challenges For Macroeconomic Policy", **Working Paper Series 8935**.
- GOODHART, C. (2000), "Can Central Banking Survive the IT Revolution?", **International Finance 3**.

- Bölüm 4.01 GREENSPAN, A. (1998) “ Question: Is There a New Economy?”, **At the Haas Annual Business Faculty Research, University of California in Berkeley in California.**
- Bölüm 4.02 LITAN, R. E. (2001), “ Law and Policy in The Age of The Internet”, **NBER Working Paper 01-04.**
- Bölüm 4.03 MISHKIN, F. S. (1995), “Symposium on the Monetary Transmission Mechanism”, **The Journal of Economic Perspectives**, Vol.9, Issue.4.
- Madde V. PLAT D. and F. C. Lee (2001), “ Productivity Growth in ICT-Producing and ICT-Using Industries: A Source of Growth Differentials in the OECD?”, **Organization for Economic Co-Operation Development (STI Working Papers 2001/4).**
- PLOSSER, C. I. (2001), “ Does the New Economy Call For a New Monetary Policy”, **Cato Journal**, Vol.21, No.2.
- RINALDI, L. (2001), “ Payment Cards and Money Demand in Belgium”, University of Leuven, **www.econ.kuleuven.ac.be/ew/admin/publications/dps_0116.pdf.**
- TÜRKİYE BANKALAR BİRLİĞİ (1998), “Elektronik Bankacılık ve Elektronik Para Faaliyetleri İçin Risk Yönetimi”, **Türkiye Bankalar Birliği Yayınları (Basel Bankacılık Gözetim ve Denetim Komitesi Raporu)**, Mart-1998.
- WOODFORD, M. (2001), “ Monetary Policy in The Information Economy ”, **Symposium on Economic Policy for the Information Economy**, Federal Reserve Bank of Kansas City, Jackson Hole, Wyoming, August 30 - September 1.